

Ebeveyn Kabul- Red Teorisi Ve Bireyin Gelişimi Açısından Önemi

Parental Acceptance-Rejection Theory and its Importance in terms of Individual Development

Alev Önder*, Hülya Gülay**

ÖZET

Ebeveyn Kabul Red Teorisi (The Parental Acceptance- Rejection Theory (PART), Amerika ve tüm dünyada ebeveyn kabul reddinin nedenlerini, sonuçlarını ve diğer değişkenlerle ilişkilerini açıklamayı amaç edinmiş, hayat boyu gelişim ve sosyalleşme teorisidir [1, 2, 3].

Teoriye göre insanda biyolojik temelli olarak, onun için önemli olan kişilerden olumlu tepkiler alma ihtiyacı bulunmaktadır. Bu ihtiyaçlar; rahatlık, sevilme, bakım, korunma, ilgi ve temel sevgi olarak kabul edilmektedir. Yetişkinlikte de bu ihtiyaçlar bağlanılan kişiye yönelik olarak karmaşıklaşır ve farklılaşır. Bebeklikte ve çocuklukta ihtiyaçlar en iyi şekilde ebeveynler, ergenlik ve yetişkinlikte de diğer yakın kişilerden sağlanmaktadır [3, 2].

Bu nedenle, bu teorinin daha iyi tanınmasında ve daha ayrıntılı çalışılmasında yarar vardır.

Anahtar Kelimeler: : Ebeveyn kabul red teorisi, çocuk gelişimi.

ABSTRACT

The parental acceptance- rejection theory, as a life- long development and socialization theory, targeted to reveal the reasons, out comes and interactions with other variables of the acceptance- rejection by the parents in USA and the whole world [1, 2, 3].

According to the theory, all human beings are biologically in need getting positive response from significant other people in their surrounding. These needs are defined as being comfortable, be loved, being cared, feel secure attention, basic love. During adulthood, these needs are being complicated and differentiated in relation to the person to whom one is attached. During to older-hood and childhood those needs are being satisfied by pa-rents. On the other hand those needs are being satisfied by other close people during adulthood [3, 2].

Keywords: The Parental Acceptance- Rejection Theory, child development.

1. Ebeveyn Tarafından Kabul Edilme ve Reddedilme

Birçok araştırmaya göre kendilik algısının temeli çocuklukta diğer kişilerle (özellikle ebeveynlerle) kurulan etkileşimle şekillenmektedir [4]. Bağlanma teorisi, kendilik algısı ile kabullenme arasındaki ilişkinin gelişimsel kökenlerini ortaya koymaktadır. Ebeveyn Kabul Red Teori' sine göre erken çocukluk döneminde kabullenici bir ebeveynle kurulan ilişkiler, bireyin ileriki yıllarda diğer insanları kabullenmesinin ve desteklemesinin belirleyicilerindedir [4]. Ebeveyn çocuk ilişkisinin kalitesinin çocuğun hayatında uzun yıllar süren, derin izler bırakması nedeniyle ebeveynlerin çocuklarına karşı kabullenici, destekleyici ve ilgili yaklaşımları büyük önem taşımaktadır.

2. Ebeveyn Tarafından Kabul Edilme ve Reddedilme Konusuyla İlgili Araştırmaların Tarihi

Ebeveyn kabul reddi araştırmalarının tarihi 1890' lara kadar dayanmaktadır. 1930' lu yıllara kadar konu ile ilgili az sayıda araştırma yapılmasına karşılık bugün 2000' den fazla yayın bulunmaktadır [5].

1930-1940 yılları arasında Fels Araştırma Enstitüsü' nde geliştirilen Fels Ebeveyn Davranış Skalası, ebeveyn kabul reddini ölçmek için geliştirilen ilk özel ölçme aracı olmuştur [5]. Sonraki yıllarda konu ile ilgili farklı ölçme araçları geliştirilmiştir. Günümüzde de değişik ölçme araçları ile farklı örneklem gruplarıyla ve kültürler arası çok sayıda çalışma yapılabilmektedir.

* Alev Önder, Prof.Dr., Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Okul Öncesi Eğitimi ABD. alevond@gmail.com.

** Hülya Gülay, Dr., Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Okul Öncesi Eğitimi ABD. hulyagulay7@hotmail.com.

Ronald P. Rohner 1960' ların başında Amerika' da Ebeveyn Kabul Red Teorisi' ni oluşturmuştur. Teorinin oluş-turulduğu tarihten bu yana Amerika' da her etnik grupta, dünya çapında da 60 ulusta 400' ü aşkın araştırma yapılmıştır [5].

3. Ebeveyn Kabul- Red Teorisi

Ebeveyn Kabul Red Teorisi (Parental Acceptance- Rejection Theory- PART), Amerika ve tüm dünyada ebeveyn kabul reddinin nedenlerini, sonuçlarını ve diğer değişkenlerle ilişkilerini açıklamayı amaç edinmiş, hayat boyu gelişim ve sosyalleşme teorisidir [1, 2, 3].

Teoride, ebeveyn kabulü, ebeveynlerin sıcaklık ve sevgi ile şekillenen tutumlarını; ebeveyn reddi ise ebeveynlerin çocuklarına karşı duygusal olarak olumsuz davranışlarını ifade etmektedir. Ebeveyn kabulü, ebeveynliğin sıcaklık ve sevgi boyutunu oluştururken, red ise sıcaklık ve sevginin olmadığı durumlarda ortaya çıkmaktadır [6].

Teoriye göre bireylerde biyolojik temelli olarak, onlar için önemli olan kişilerden olumlu tepkiler alma ihtiyacı bulunmaktadır. Bu ihtiyaçlar; rahatlık, sevilme, bakım, korunma, ilgi ve temel sevgi olarak kabul edilmektedir. Yetişkinlikte de bu ihtiyaçlar bağlanılan kişiye yönelik olarak karmaşıklaşır ve farklılaşır. Bebeklikte ve çocuklukta ihtiyaçlar en iyi şekilde ebeveynler, ergenlik ve yetişkinlikte de di-ğer yakın kişilerden sağlanmaktadır [3, 2].

Ebeveyn reddinin sonuçlarına bak-tığımızda, çocukken reddedilenler, red-dedilmenin olumsuz sonuçlarıyla hem ço-cuklukta hem de yetişkinlikte karşılaşmak-tadırlar. Amerika'da ve Avrupa'da yapılan çeşitli araştırmalar ebeveyn reddinin nevroz ve şizofreniye varabilecek ciddi psikolojik problemlere, iletişim sorunlarına, suç işleme, akademik başarı düşüklüğü, madde bağımlılığı ve psikosomatik birçok rahatsızlığa neden olabileceğini ortaya koymuştur [6].

Bununla birlikte bağlanılan kişiler tarafından reddedildiğini algılayan çocuk ve yetişkinler kaygılı olup, kendilerine ve çevrelerine karşı güvenlerini yitirebilmektedirler. Özellikle çocukluğunda anne babası tarafından reddedilen çocukların düşünme mekanizmalarında; kendilerine, diğer kişilere ve tüm dünyaya karşı gerçekliklerden sapmalar görülebilmektedir [3].

Ailelerin çocuklarını neden red-dedebileceklerinin sebeplerine bakıldığında;

başlıca etkenler, çocuğun istenmeyen gebelik sonucu dünyaya gelmesi, ev ve çocuğun sorumluluğunun anneye aynı anda ağır gelmesi ve annenin kendini yalnız hissetmesi, çok sayıda çocuk, fiziksel ortamdaki bir takım olumsuzluklar ve ebeveynlerin psikolojik problemleridir [6].

4. Ebeveynliğin Sıcaklık Boyutu

Ebeveynlerin kabul red tutumları, ebeveynliğin sıcaklık boyutunda ortaya çıkmaktadır. Tüm insanlar çocukluklarında ebeveynlerinden ya da bakımlarını üstle-nen kişilerden az ya da çok sevgi görmektedir. Sıcaklık boyutu, ebeveynler ve çocukları arasında sağlam bağların oluşma-sının sebebidir. Sıcaklık, ebeveynlerin duygularını göstermek için fiziksel ve sözel davranışları kullanmalarıdır. Ebeveyn kabulü, sıcaklık, sevgi, bakım, rahatlık, ilgi, destek ve temel sevgiyi içermektedir. Ebeveyn reddi ise ebeveyn kabulünde yer alan olumlu duyguların, davranışların, tutumların olmayışı ile fiziksel ve psikolojik açıdan zararlı davranış ve etkilerle şekillenmektedir [5].

Yapılan çalışmalar, ebeveyn reddinin dört temel davranış örneğine sahip olduğunu göstermektedir:

a) Soğukluk-sevgi eksikliği: Ebeveynlerin çocuğa karşı sevgi ve sıcaklık içeren davranışlarındaki azalma ya da bu davranışların tamamıyla ortadan kalmasıdır [2, 6].

b) Düşmanlık-saldırganlık: Ebeveynlerin çocuğa karşı olumsuz, saldırganlık, düşmanlık içeren davranışlarıdır [2, 6].

c) İlgisizlik- ihmal:

Ebeveynlerin, çocuğun çeşitli (fiziksel, duygusal) ihtiyaçlarına karşı duyarsız tavırlar içerisinde bulunmalarıdır [2, 6].

d) Ayrımlaştırılmamış/reddetme:

Ebeveynlerin çocuklara karşı olumlu davranışlarına rağmen, çocuklar tarafından reddedici olarak algılanması ya da ebeveynlerin farkında olmadan çocuklarına karşı olumsuz tavırlar sergilemeleridir [1, 3, 5].

Sıcaklık, düşmanlık ve ilgisizlik, ebeveynlerin iç dünyalarını, psikolojik durumlarını ifade etmektedir. Ebeveynler, çocuklarına karşı sıcaklık hissedebilecekleri gibi düşmanlık, kızgınlık gibi olumsuz duygular da hissedebilirler [5].

Yine sevgi, saldırganlık ve ihmal ebeveynlerin bahsedilen duygularının davranışlarına yansımalarıdır. Ebeveyn

çocuğunu sevdiği zaman ona karşı kabullenici olacaktır. Ebeveyn sevgisini, fiziksel (sarılma, öpme, koruma, okşama, rahat olma), sözel (övme, iltifat etme, çocuk hakkında güzel özelliklerden bahsetme gibi) ya da bunlar gibi kültürel açıdan ön plana çıkmış çeşitli yollarla gösterebilmektedir [5].

Ebeveynlerin düşmanlık, öfke, kızgınlık gibi duyguları genel anlamda saldırganlık olarak ifade edilmektedir. Ebeveyn Kabul Red Teorisi' ne göre saldırganlık, kişinin kendisine ya da bir başkasına zarar verebileceği herhangi bir davranış olabilir. Teoride, saldırganlık, sözel (iğnelemek, alay etmek, beddua etmek, bağırma, hakaret etmek ya da çocuğu kötülemek) ve fiziksel (vurmak, itmek, bir şeyler atmak ve çimdiklemek) saldırganlık olarak ikiye ayrılmaktadır [5].

İlgisizlik, ihmal ise davranış biçimi olarak düşmanlık ve saldırganlıktan farklıdır. İhmalkar ebeveynler, çocuklarını fiziksel ihtiyaçlarına uygun maddi desteği sağlamakta yetersizken, sosyal ve duygusal ihtiyaçlar karşındaysa uygun tepkileri vermemektedir [5].

Ebeveyn kabul ve reddi iki açıdan incelenmektedir: Bunlardan ilki, algılanan ya da bireysel olarak ifade edilen kabul-red düzeyi, diğeri de davranışlarla gözlemlenen kabul-red düzeyidir. Her zaman olmamakla birlikte genellikle iki bakış açısı da benzer sonuçlar vermektedir. Bazı durumlarda çocuk sevilmediğini hisseder fakat gözlemler sonucunda ebeveyn reddini gösteren herhangi bir bulguya rastlanmayabilir. Bazen de çocuk reddedildiğini düşünmemekte iken gözlemlerde saldırganlığa ya da ihmale ait bulgular elde edilebilmektedir [5].

Ebeveyn kabul ve reddi, sembolik bir dildir. Etnik ve kültürlerarası çalışmalarda, ebeveyn kabul-reddinin farklı kültürlerde farklı biçimlerde ifade edilebildiği, bu nedenle incelenen kültürün yapısının ve çeşitli özelliklerinin de göz önünde bulun-durulması önem taşımaktadır. Örnek olarak, Bengalli anneler çocuklarıyla gurur duyduklarını ya da sevgilerini belirtmek için herhangi bir sözel ifadeye başvurmadan çocuklarına kabukları soyulmuş bir portakal vermektedirler [7].

Teori üç alt teoriden ve beş temel soruyu kapsamaktadır.

4. 1. Kişilik Alt Teorisi: Yetişkinlikte ve çocuklukta algılanan ebeveyn kabul ve reddinin kişilik ve akıl sağlığı ile ilgili psikolojik sonuçlarını açık-lamayı amaçlayan alt teoridir [7]. Kişilik alt teorisi kuramda yer alan beş

temel sorudan ikisi ile ilgilenmektedir. Bu sorulardan ilki, farklı sosyo kültürel çevrelerden, etnik gruplardan, cinsiyetlerden gelmelerine rağmen ebeveynlerinin kabul ve reddine karşılık bireyler aynı tepkileri mi verirler ? Diğeri soru da çocuklukta reddedilmenin, yetişkinliğe ve daha ileriki yaşlara etkisi ne düzeydedir ? [1, 5].

Teoriye göre çocukların duygusal ihtiyaçlarının (güvenlik ve rahatlık) karşılanması, ebeveynleri ile ilişkilerinin kalitesine bağlıdır. Bu nedenle hem bağlanma kuramına hem de kabul red teorisine göre çocuklukta en önemli bağlanma nesnelere ebeveynlerdir [5].

Bu alt teoriye göre ebeveynleri ta-rafından reddedilen çocuk ve yetişkinlerle yapılan araştırmalar bu kişilerin kültür, dil, cinsiyet gibi değişkenlere göre farklılık göstermeyen beş karakteristik özelliğe sahip olduklarını ortaya koymuştur [2, 3].

a) Düşmanlık, saldırganlık, pasif saldırganlık ya da saldırganlık ve düşmanlıkla bağ etmede problemler.

b) Algılanan saldırganlığın şekline, yoğunluğuna, sıklığına bağlı olarak bağımlılık ya da savunmacı bağımsızlık. Teoriye göre duygusal ihtiyaçlara verilen olumlu tepkiler (bakım, ilgi, destek, rahatlık, sevgi gibi) kişi için güçlü bir motivasyon kaynağıdır. Bu ihtiyaçlar ebeveynler ya da bağlanılan kişiler tarafından karşılanmadığında, reddedilenlerde kaygı ve güvensizlik duyguları artacaktır. Çocuklukta duygusal güvenliği, rahatlığı, ebeveyni ile ilişkisine bağlıdır. Kişilik alt teorisine göre duygusal güvenliğe, rahatlığa sahip olanlar yetişkinlikte de bağlandıkları kişilerle olumlu ilişkiler kurabilmektedirler.

Kişi reddedildiğinde bağlandığı kişiden olumlu tepkiler alabilmek için daha fazla çaba sarf edecektir. Bu çaba bağımlılığı da beraberinde getirmektedir. Bağımsız kişiler, olumlu tepki alma ihtiyaçlarını uygun biçimde karşılayabilmek için diğeri kişilere karşı yoğun, alışılmış, yakın davranışlardan, tutumlardan kaçınırlar. Bağımlı kişiler ise olumlu tepkiler için yoğun ve alışkanlık haline gelmiş istekler içinde olup çok çaba sarf ederler [2, 3].

Reddedilme ile yaşanan psikolojik yıkım, zamanla kişiyi savunmacı bağımsız bir birey haline getirebilmektedir. Savunmacı bağımsızlık, olumlu tepkiler için ger-çekçi bazı çabalar içine girmeyi gerektiren sağlıklı bağımsızlığa benzetmekle birlikte, savunmacı bağımsız kişiler kendilerine gösterilen olumlu tepkilerin (sıcaklık, destek gibi) farkına

varmazlar ve sürekli daha fazlasını arzularlar [3].

c) Öz saygının ve öz yeterliliğin azalması: Kişilerin kendilerine bakış açıları, ebeveynleri ya da onlar için önemli olan diğer kişilerin onlar hakkında ne düşündüğü ile yakından ilişkilidir. Çocuklar ya da yetişkinler bağlandıkları kişiler tarafından sevilmiyorlarsa, kendilerini seilmeyi hak etmeyen, seilmeye layık ol-mayan bireyler olarak algılayabilmektedirler. Kendilerini iyi bir insan olarak görmemekte, istekleri doyuma ulaşmamaktadır [3]. Bu durum zamanla kişinin kendisine olan saygısının ve öz yeterliliğinin azalmasına yol açabilmektedir.

d) Duygusal dengesizlik: Kritik düzeydeki reddedilme deneyimine sahip çocuklar ve yetişkinlerde kızgınlık, öfke ve diğer yıkıcı duygular yoğunlaşabilmektedir. Reddedilen birçok kişi reddedilmenin olumsuz sonuçlarından kendini korumak için duygusal açıdan içe kapanabilir. Bu da duygusal dengesizliği beraberinde getirebilir. Duygusal dengesizlik ile birlikte kişiler sevgi gibi olumlu duygularını göstermekte ya da bu duygular diğer insanlar tarafından onlara gösterildiğinde uygun tepkileri vermekte zorlanabilmektedirler [3].

e) Olumsuz dünya görüşü: Kişinin kendine yönelik olumsuz algılamaları ve reddedilmenin diğer olumsuz sonuçları, çocukların ve yetişkinlerin stres ile baş edebilme yeterliliklerine de zarar vermektedir. Bu yüzden reddedilen kişiler, reddedilmeyenlere göre duygusal istikrar açısından daha zayıftırlar. Yaşanan tüm olumsuz, yıpratıcı durumlar olumsuz dünya görüşüne zemin hazırlamaktadır. Teoriye göre reddedildiğini hisseden kişiler; insan varlığı, yaşam, insan ilişkileri hakkında olumsuz dünya görüşü geliştirmekte ve düşmanlık, arkadaşça olmayan tutumlar, güvensizlik gibi tepkiler gösterebilmektedirler [3].

4. 2. Başa Çıkma Alt Teorisi: Reddedilme yaşantısıyla, diğer reddedilenlere göre duygusal açıdan daha etkili biçimde başa çıkan yetişkin ve çocuklarla ilgilenen bir alt teoridir [3].

Bu alt teori, beş temel sorudan bir tanesine odaklanmıştır: Neden bazı yetişkin ve çocuklar çocuklukta reddedilme ile diğerlerine göre duygusal açıdan daha etkili biçimde başa çıkmaktadırlar? [5].

Bazı yetişkin ve çocukları başa çıkmada daha etkili kılan sosyal bilişsel yeterlilikler, belirgin biçimde ortaya çıkmış kendilik değeri, kendi kendine karar verme ve her şeyi kişisel

almamaktır. Kararlılık, bireylerin, karşılaştıkları durumları kontrol etme becerisini kazanmalarını ifade etmektedir. Bu iç psikolojik güç, algılanan reddedilmenin en yıkıcı sonuçlarından en az düzeyde etkilenmeyi sağlar. Olayları kişisel olarak algılayanlar, elde olmadan gerçekleşen küçük olayları, reddedilme ya da diğer yıkıcı durumlar gibi yorumlamaya meyillidirler. Olayları kişisel olarak algılamayanlar ise kişiler arası problemlerle daha olumlu bir bakış açısı ile mücadele etmek için psikolojik bir kaynağa sahiptirler. Bu üç sosyal bilişsel unsur (belirgin biçimde ortaya çıkmış kendilik değeri, kendi kendine karar verme ve her şeyi kişisel olarak algılamamak), reddedilmenin olumsuz etkileriyle mücadeleyi sağlamaktadır [5].

Teorideki "başa çıkmada yeterli olanlar" ifadesi ile reddedilmeye dayanıklı kişiler anlatılmaktadır. Reddedilmeyle başa çıkmada yeterli olanlar da kendi içinde iki gruba ayrılmaktadır: Bunlardan ilki olan reddedilmeyle etkili başa çıkanlar, reddeden ailelerden geldikleri halde duygusal ve akıl sağlıkları oldukça iyi düzeydedir. Reddedilmeyle işlevsel olarak başa çıkanlar ise iş, okul vb. alanlarda başarılı olmalarına karşılık duygusal ve akıl sağlıkları, reddedilmeyle etkili başa çıkanlar kadar iyi durumda değildir [5].

Etkili olarak başa çıkanların psikolojik durumlarının, reddeden ailelerden gelen birçok kişiye göre iyi olmasına rağmen kabullenici ailelerden gelenlerden daha iyi durumda değildir. Kritik düzeydeki reddedilme ile yetişkinliğe kadar maruz kalan etkili başa çıkanların, hayatları boyunca sosyal, duygusal, fiziksel problemlerle karşılaşma sıklıkları da, kabullenici ailelerden gelenlere göre oldukça fazladır [5].

4. 3. Sosyo- Kültürel Sistem Alt Teorisi: Bazı ebeveynlerin neden sıcak ve sevgi dolu, bazılarının ise soğuk, saldırgan ve reddedici olduklarını inceleyen alt teoridir. Toplumdaki davranışların, kişisel inançların hem ebeveynleri hem de çocukları nasıl etkileyebileceğine odaklanan bir alt teoridir [3].

Teorinin ele aldığı, sosyo kültürel sistemdeki öğeler, doğal çevre, koruma sistemleri, ebeveyn davranışı, çocuğun kişiliği ve davranışları, kurumlaşmış ifade edici sistemler ve davranışlardır [5].

Ebeveyn davranışları; kabul ya da red gibi herhangi bir davranışı temsil ederken, koruma sistemi ise aile yapısı, ev organizasyonu, ekonomik organizasyon ve savunma sistemini ifade etmektedir. Sisteme göre ebeveyn

davranışları, çocukların davranışlarını doğrudan etkilemektedir.

Sistemdeki diğer önemli nokta, öğeler arasında karşılıklı ilişkinin bulunmasıdır. Kurumlaşmış ifade edici sistemler; gelenek, görenek, davranışlar, kişilerin estetik anlayışlarını, tercihlerini, dini inançlarını, yöresel anlayışlarını, tercihlerini vb. diğer sembolik, çoğunlukla etkisiz olan ve yaşamsal anlamı olmayan inançları ve davranışları içerir.

Teori, sosyo kültürel sistem çerçevesinde ebeveyn kabul ve reddinin dünya genelindeki sebeplerini öngörmeye ve açıklamaya çalışmaktadır [5]. Örnek olarak, yapılan araştırmalar, kültürel farklılıkların ebeveyn kabul reddi ile ilişkisi olduğunu belirtmektedir. Şöyle ki, çocukların reddedildiği topluluklarda doğaüstü dünyanın genellikle olumsuz sıfatlarla (düşman, tahmin edilemez, yıkıcı, kaprisli, güvenilmez vb.) nitelendirildiği belirlenmiştir. Buna karşılık, doğaüstü dünyanın olumlu sıfatlarla (sıcak, destekleyici, cömert, korumacı vb.) nitelendirildiği toplumlarda da çocuklara kabullenici yaklaşımın gösterildiği belirlenmiştir [5].

5. Ebeveyn Kabul Red Teorisi Açısından Bireyin Gelişimi İle İlgili Çalışmalar

5. 1. Ebeveyn Kabul- Red Teorisi ile İlgili Ülkemizde Yapılan Araştırmalar

Farklı sosyokültürel düzeylere sahip annelerin çocuklarına karşı olan kabul-red davranışlarının incelemek amacıyla yapılan bir araştırmaya, Diyarbakır ilinin Ergani ilçesinde yaşayan 123'ü alt, 123'ü de üst sosyokültürel düzeye sahip olmak üzere toplam 246 anne katılmıştır. Araştırmanın sonuçları şu şekilde özetlenebilir: Annelerin çocuklarına karşı olan kabul red tutumlarının alt ve üst sosyokültürel düzeye göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Alt sosyo ekonomik düzeyden gelen annelerin çocuklarına karşı reddetme düzeylerinin, üst sosyo-ekonomik düzeyden gelen annelere göre daha yüksek olduğu ortaya konulmuştur. Eğitim düzeyi yükseldikçe, kabul etme düzeyinin de arttığı, ailedeki çocuk sayısı attıkça, çocuğu reddetme düzeyinin de arttığı belirlenmiştir. Çocukların cinsiyetinin ise kabul-red üzerinde etkisinin olmadığı belirlenmiştir [8].

Anne kabul reddi ile çocukların gelişim özellikleri arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmaya, 4-6 yaş grubundaki 295 çocuk ve aileleri katılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre anneleri tarafından reddedilen çocuklarla, anneleri tarafından kabul edilen çocukların

bilişsel gelişimleri arasında, kabul edilen çocukların lehine farklılık görüldüğü tespit edilmiştir. Aynı sonuç sosyal gelişim açısından da geçerlidir. Şöyle ki, anneleri tarafından kabul edilen çocukların sosyal gelişimlerinin, reddedilenlere göre daha ileri durumda olduğu tespit edilmiştir [9].

Evlilik çatışmasının üniversite öğrencilerinin psikolojik uyumları üzerindeki etkisinin incelendiği bir araştırmada 193 lisans öğrencisi yer almıştır. Çalışmada, algılanan evlilik çatışması ve psikolojik uyum arasındaki ilişki; ebeveyn tutumlarının algılanması ve bağlanma değişkenleri ile incelenmiştir. Bulgulara göre anne baba tutumlarının, psikolojik uyumu etkilediği belirlenmiştir. Evlilik çatışması ile babanın ayırmaştırılmaması reddetme düzeyi arasında ilişki bulunmuştur. Ayrıca, annenin ihmal /ilgisizlik düzeyi ve babanın ihmal /ilgisizlik düzeyi arasında da olduğu belirlenmiştir [10].

Diğer bir araştırmada da, ilköğretim 7. sınıf seviyesinde zorbalık eğilimi, ebeveyn kabul-reddi ve benlik kavramı arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Çalışma-da, 104' ü erkek, 101' i kız olmak üzere, toplam 205, 7. sınıf öğrencisi yer almıştır. Araştırmanın sonuçları göstermiştir ki, kızlarla karşılaştırıldığında, erkekler anne ve babalarından daha yüksek oranda red algılamaktadırlar ve zorbalık eğilimleri de kız çocuklara göre daha yüksektir. Kızlar ve erkeklerin benlik algısı seviyelerinde ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bunun yanı sıra zorbalık eğilimi ile ebeveyn reddi arasında olumlu yönde ilişki, zorbalık eğilimi ile benlik kavramı arasında da olumsuz yönde ilişki olduğu saptanmıştır [11].

Erkman ve Rohner' ın (2005) gerçekleştirdiği bir araştırmada, ebeveyn kabul-reddi, psikolojik uyum ve fiziksel ceza arasındaki ilişki incelenmiştir. 10-18 yaş arasındaki 427 ilköğretim ve ortaöğretim öğrencisinin katıldığı araştırmanın sonuçları; çocukların anne ve babalarını sıcak ve kabul edici olarak algıladıklarını ve ebeveyn kabulü ile psikolojik uyum arasında ilişki olduğunu göstermiştir [11].

Erkman (2004) tarafından gerçekleştirilen, 10-18 yaş arası 1821 öğrencinin katıldığı çalışmada, ebeveyn kabul reddi ile psikolojik uyum arasındaki ilişki incelenmiştir. Sonuçlar, anne ve baba kabulünün psikolojik uyumla, zayıf sosyal uyumun da anne ve baba reddi ve kontrolüyle önemli derecede ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca düşük sosyo ekonomik düzeydeki ailelerden gelen erkek

çocuklarda algılanan ebeveyn reddinin diğer gruplara göre daha yüksek düzeyde olduğu da tespit edilmiştir [11].

Annelerin kabul-red düzeyleri ile çocuklarının empati becerisinin karşılaştırıldığı bir çalışmada, ilköğretime devam eden 4., 5. ve 6. sınıf öğrencileri ve anneleri yer almıştır. Araştırmada, annelerin kabul red düzeyi ile çocuklarının empati becerileri arasında ilişki olmadığı belirlenmiştir [12].

Zihinsel engelli ve normal gelişim özellikleri gösteren anne- babaların kabul red düzeylerinin karşılaştırıldığı araştırmada, zihinsel engelli çocuğu olan 80 anne-baba ve normal gelişim özelliği gösteren çocuğa sahip 80 anne-baba yer almıştır. Araştırmanın sonuçları göstermiştir ki, zihinsel engelli çocuğa sahip olma değişkeninin ebeveyn kabul reddi üzerinde etkisi bulunmaktadır. Zihinsel engelli çocuğa sahip anne-babalar, normal gelişim özelliği gösteren anne-babalara göre çocuklarına karşı daha reddedici tutuma sahiptirler. Ayrıca araştırmada, gerek zihinsel engelli çocukların anne babalarında, gerek normal gelişim özelliği gösteren anne babalarda, ebeveynlerden birinin kabul red düzeyinin diğer ebeveynin kabul red düzeyini de etkileyebildiği tespit edilmiştir [13].

5. 2. Ebeveyn Kabul- Red Teorisi ile İlgili Uluslar Arası Araştırmalar

Algılanan yakın arkadaş kabul reddi ile bireylerin akıl sağlıkları arasında-ki ilişkinin incelendiği çalışmaya, 440 erkek, 660 kadın yetişkin katılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre hem erkeklerde, hem kadınlarda algılanan yakın arkadaş kabulü ile hatırlanan ebeveyn kabulünün önemli düzeyde ve bağımsız olarak psiko-lojik uyum ile ilişkileri olduğu belirlenmiştir. Ayrıca algılanan yakın arkadaş kabulü, erkeklerin psikolojik uyumunda en büyük etkiye sahipken, kadınların psikolojik uyumunda, algılanan ebeveyn kabulünün, algılanan yakın arkadaş kabulünden daha büyük etkisi olduğu ifade edilmiştir [5].

Çocukların algıladığı baba kabul reddi ile çocuklarının psikolojik durumları arasındaki ilişkinin incelendiği bir araştırmaya yaş ortalaması 58 olan 57 baba ve onların çocuğu (yaş ortalaması 12 olan 62 çocuk) katılmıştır. Babaların 21' i siyah, 37' si beyaz ten rengine sahiptir. Çalışmanın sonucuna göre hem beyaz hem de siyah ten rengine sahip ailelerde çocukların algıladıkları kabul red ile psikolojik durumları arasında ilişki bulunmuştur. Her iki ten rengine sahip baba grubunun da çocuklarını

eşit düzeyde kabullendikleri ve sevgilerini sözle ifadelerle gösterdikleri görülmüştür [14].

İlköğretim 4. sınıftan, ortaöğretim 1. sınıfa kadar 159 öğrencinin katıldığı iki yıl süren araştırmada, aile ortamı ve ebeveyn- çocuk ilişkisi arasındaki ilişki incelenmiştir. Aile değişkenlerinin, çocuğun okul başarısıyla yakından ilişkili olduğu belirlenmiştir. Ebeveyle kurulan güçlü ve destekleyici ilişkinin, çocukların akademik başarılarını olumlu yönde etkilediği; anne, babanın çocuk açısından eşit derecede önemli olduğu ortaya çıkmıştır [15].

Meksika kökenli, 3-5 yaş arası ve Head Start eğitim programına devam eden çocukların tarım işçisi annelerinin kabul- red düzeyleri ile sosyal destek (terk, duygusal destek kaynakları, memnuniyet, kabullenicilik) ve yaşam koşulları (eğitim, iş imkanı, arkadaş çevresi, sağlık, ekonomik koşullar) arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmaya 100 anne katılmıştır. Çalışmanın sonuçları, sosyal desteğin ve yaşam koşullarının annenin çocuğuna karşı reddedici ya da kabullenicilik olmasını etkilemediğini ortaya koymuştur. Tarım işçisi annelerden oluşan örneklem grubunun sosyal destekten yoksun olduğu, yaşam koşullarında çeşitli problemlerin olduğu ve çocuklarının anne reddiyle karşılaşmak açısından risk altında oldukları belirlenmiştir [16].

Algılanan ebeveyn kabulü ve reddi ile ergenlerdeki depresyon ve saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmaya 13 yaş grubundan 550, 17 yaş grubundan 592 ergen katılmıştır. Araştırmanın sonuçları şu şekildedir: Her iki cinsiyette de algılanan ebeveyn reddi, depresyon ve saldırganlıkla ilişkili bulunmuştur. Şöyle ki, ebeveynlerinin kendilerini reddettiğini düşünen ergenlerdeki depresyon ve saldırganlık düzeylerinin, ebeveynleri tarafından kabul edildiğini düşünen ergenlere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Kişilik türlerine göre algılanan ebeveyn reddi ile saldırganlık arasındaki ilişkinin aşırı kontrollü erkeklerde ve kızlarda, psikolojik açıdan dayanıklı erkek ve kızlara göre daha yüksek düzeyde olduğu bulunmuştur [17].

16-20 yaşlarındaki 48 erkek ergen ve annesinin katıldığı araştırmada, anne reddi ile ergenlerdeki okulu bırakma ve ilaç bağımlılığı arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmada örneklem grubu 3 alt gruptan oluşmaktadır: İlk grup, son bir aydır okula devam etmeyen ergen grubu, ikinci grup, akademik başarısı düşük olup okula devam edenler, son grup ise okula

devam eden ve akademik açıdan her-hangi bir problemi olmayan ergen grubu-dur. Sonuçlar, anne reddi ile ilaç bağımlılığı ve okulu bırakma arasında olumlu yönde ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Okulu bırakan gençlerin annelerinin red ve düşmanlık boyutlarıyla ilgili puanları, akademik başarısı düşük ergenlerin annelerinden daha yüksek çıkmıştır. Bu bulgu, okulu bırakma ile anne reddi arasındaki ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Anne kabulü ile ilgili en yüksek puanları da okula devam eden ve herhangi bir akademik problemi olmayan çocuklardan gelmiştir [18].

Boşanma süresi iki yıl olan tek ebeveynli ailelerde, anne ve çocuk arasındaki ilişki ile boşanma ile ilgili stres kaynakları arasındaki ilişkisinin incelendiği çalışmada 8-15 yaş arası 678 çocuk yer almıştır. Anne raporları, boşanma ile ilgili stres kaynaklarının, annedeki davranış problemlerini tetiklediğini ve annenin çocuğuna karşı kabul düzeyini azalttığını ifade etmektedir. Çocukların raporlarına göre yüksek düzeyde kabule sahip olan annelerde davranış problemleri ve boşanma ile ilgili stres kaynaklarının reddedici ailelere göre daha düşük düzeyde olduğu belirlenmiştir [19].

189 anne, 153 baba ve yaş ortalaması 12 olan çocuklarıyla (97 kız, 92 erkek) gerçekleştirilen çalışmada, ebeveyn uyumu ile çocukların dışa yönelik problem davranışları arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre çocuklardaki dışa yönelik problem davranışları ile ebeveynlerin uyum sorunları arasında yüksek düzeyde ilişki bulunmuştur. Annenin ve babanın sosyal davranışlarının, çocukların uyum güçlüklerini önemli ölçüde etkilediği tespit edilmiştir [20].

Algılanan aile ilişkileri ve kişisel etkenler (baş etme stratejileri gibi) ile kaygı ve depresyon arasındaki ilişkinin araştırıldığı bir çalışmada, örneklem grubu 10-16 yaş arasındaki 331 çocuktan oluşmuştur. Bulgulara göre baba tarafından reddedilmenin, kaygının en önemli belirleyicisi olabilmektedir. Anne- baba reddi ise depresyonun en önemli belirleyicisi olarak tespit edilmiştir. Aile ilişkilerindeki problemlerin depresyonun en önemli belirleyicisi olduğu da belirtilmiştir [21].

Düşük gelir düzeyine sahip Meksika ve Avrupa kökenli Amerikalı aileler ile çocuklarının katıldığı bir çalışmaya 8-13 yaş arası 344 çocuk ve aileleri katılmıştır. Araştırmada, ebeveyn davranışları ile çocuklardaki depresyon ve iletişim problemleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Sonuç olarak, her iki grupta, kabul düzeyi yüksek, saldırganlık

düzei düşük ailelerdeki çocukların depresyon belirtilerinin ve iletişim problemlerinin kabul düzeyi düşük ailelerden gelenlere göre daha az olduğu belirlenmiştir. İspanyolca konuşmayı tercih eden Meksika kökenli ailelerde, İngilizce konuşmayı tercih eden Meksika kökenli ailelere göre ebeveyn kabulü ve iletişim problemleri arasında düşük düzeyde ilişki bulunmuştur. Bu sonuç, dil tercihinin ebeveyn kabul reddi ile iletişim problemleri arasındaki ilişkiyi etkileyebileceği şeklinde yorumlanmıştır

[22].

Pakistan' da yapılan bir çalışmada da, engelli çocuklarda ailesindeki ebeveyn kabul reddi incelenmiştir. Çalışmaya, çocuklarında çeşitli türde engele sahip 40 anne, 40 baba, fiziksel ve zihinsel engeli çocuğa sahip 10 anne, 10 baba, çocuğunda hiçbir engeli olmayan 10 anne, 10 baba olmak üzere 60 anne, 60 baba katılmıştır. Sonuçlar, engelli çocuğa sahip olan ailelerin, engelli çocuğa sahip olmayan ailelere göre çocuklarını daha çok kabullendikleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca özürülü çocuğa sahip annelerin, babalara göre daha üst düzeyde kabullenici oldukları da tespit edilmiştir [23].

Çin Halk Cumhuriyeti' ndeki iki etnik grupta (Han ve Keija) ebeveyn davranışları ile ergenlerdeki akıl sağlığı problemlerini incelemek için 16-22 yaşlarında-ki 127 ergen araştırmaya katılmıştır. Bulgular, akıl sağlığı problemleri ile ebeveyn reddi, soğukluk gibi tutumlar arasında olumlu yönde ilişki bulunduğunu göstermektedir. Ebeveyn davranışları açısından da iki etnik grup arasında fark bulunmamıştır [24].

7. Sonuç

Ebeveyn Kabul Red Teorisi (Parental Acceptance- Rejection Theory- PART), çerçevesinde gerek diğer ülkelerde gerekse Türkiye' de yapılan çalışmalar (sonuçlar, ele alınan değişkenler, örneklem grupları açısından) çeşitlilik göstermekle birlikte, konunun hem çocukluk hem de yetişkinlik dönemindeki önemine ve etkilerine dikkat çekmektedir. Anne babaların kabul edici yaklaşımları, çocuklarının gelişimlerini kısa ve uzun vadede desteklemektedir. Çocuklara yönelik reddedici yaklaşımlar ise çocukların içe dönük ve kişiler arası problemler yaşamalarına neden olmaktadır. Ebeveynleri tarafından kabul edici yaklaşımlarla büyütülen çocukların zihinsel, sosyal ve duygusal gelişimlerinin, reddedici yaklaşımlarla büyüyen çocuklara göre daha ileri düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Bu bağlamda, ebeveyn kabul reddi ile ilgili çeşitli örneklem gruplarıyla, farklı değişkenlerin yer aldığı kısa ve uzun süreli araştırmaların yapılması konunun ayrıntılı olarak incelenmesi adına önem taşımaktadır. Bununla birlikte ebeveynleri tarafından reddedilen çocuklara yönelik özel eğitim programlarının hazırlanması da önem taşımaktadır.

Ayrıca anne babaların, eğitimcilerin ebeveyn-çocuk iletişimi hakkında bilgilendirilmeleri, ebeveynlerin çocuklarıyla ilişkilerini düzenlemelerine ve eğitimcilerin ebeveynlere rehberlik etmesine olanak sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

1. Campo, A. T., & Rohner, R. P. "Relationship between perceived parental acceptance-rejection, psychological adjustment and substance abuse among young children." **Child Abuse & Neglect**, 16, 429-440, (1992).
2. Khaleque, A., & Rohner, R. P. "Perceived parental acceptance rejection and psychological adjustment: A meta analysis of cross- cultural and intra cultural studies." **Journal of Marriage and Family**, 64, 54-64, (2002).
3. Rohner, R. P. "The parental acceptance and rejection syndrome: Universal correlates of perceived rejection." **American Psychologist**, 59, 830-840, (2004).
4. Turner, P. P., Sarason, I. G., & Sarason B. R. "Exploring the link between parental acceptance and young adult adjustment." **Cognitive Therapy and Research**, 25, 185-199, (2001).
5. Rohner, R. P., & Khaleque, A. **Handbook for the study of parental acceptance and rejection**. USA: Rohner Research Publications. 38-43, (2005).
6. Rohner, R. P., & Rohner, E. C. "Antecedents and consequences of parental rejection: A theory of emotional abuse." **Child Abuse & Neglect**, 4, 189-198, (1980).
7. Rohner, R. P. "Patterns of parenting: The warmth dimension in cross-cultural perspective." W.J. Conner & R. S. Malpass (Eds.). **Reading in psychology and culture**. Needham Heights, MA: Allyn and Bacon, 28-35, (1994).
8. Toran, M. **Farklı sosyo kültürel düzeylere sahip annelerin çocuklarını kabullenme ve reddetme davranışlarının incelenmesi**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 34-35, (2005).
9. Kasuto, S. **Özel anaokullarına devam eden 6 yaş çocuklarının cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıpyarguları ile annenin sosyal uyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi**. İstanbul: Marmara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 26-27, (2005).
10. Ashaboğlu, F. **The relationship of interparental conflict to psychological adjustment**. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, vii, (2005).
11. Aktaran: Turgut, A. **The relationship between bullying tendency, parental acceptance-rejection and self concept among seventh grade students**. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, viii, (2005).
12. Önder, A., & Gülay, H. "Annelerin kabul red düzeyi ile çocuklarının empati becerisi arasındaki ilişkinin incelenmesi". **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 22. (2), 23-30, (2007).
13. Önder, A., & Gülay, H. "Comparing Acceptance and Rejection Levels of Mentally Handicapped Children's Parents and Normally Developed Children's Parents". **Second International Society for Interpersonal Acceptance and Rejection Congress**. 3-6 July, 2008. Department of Primary Education. Crete University, Rethymno, Crete, Greece. Bildiri özetleri kitabı, 36, (2008).
14. Veneziano, R. A., & Rohner, R. P. "Perceived paternal acceptance, parental involvement and youths' psychological adjustment in a rural, biracial southern community." **Journal of Marriage and The Family**, 60, 335-343, (1998).
15. Dubois, D. C., Eitel, S. K., & Fewer, R. D. "Effects of family environment and parent-child relationships on school adjustment during the transition to early adolescence."

- Journal of Marriage and The Family**, 56, 405-414, (1994).
16. Siantz, M. L. "Maternal acceptance/rejection of Mexican migrant mothers." **Psychology of Women Quarterly**, 14, 245-254, (1990).
 17. Akse, J., Hale, W. W., Engels, R. C. M. E., & Raaijmakers, Q. A. W. "Personality, perceived parental rejection and problem behavior in adolescence." **Social Psychiatry & Psychiatric Epidemiology**, 39, 980-988, (2004).
 18. Younge, S. L., Oetting, E. R., & Deffenbalher, J. L. "Correlations among maternal rejection, dropping out of school and drug use in adolescents: A pilot study." **Journal of Clinical Psychology**, 52, (1), 96-102, (1996).
 19. [19] Wolchik, S. A., Wilcox, K. L., Tein, J. Y., & Sandler, I. N. "Maternal acceptance and consistency of discipline as buffers of divorce on children's psychological adjustment problems." **Journal of Abnormal Child Psychology**, 28, 87-102, (2000)
 20. Verlaan, P., & Schwartzman, A. E. "Mother's and fathers's parental adjustment: Links to externalizing behaviour problems in sons and daughters." **International Journal of Behavioral Development**, 26, (3), 214-224, (2002).
 21. [21] Vulic, P. A., & Macuka, I. "Family and coping factors in the differentiation of childhood anxiety and depression." **Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice**, 79, 199-214, (2006)
 22. [22] Hill, N. E., Bush, K. R., & Roose, M. W. "Parenting and family socialization strategies and children's mental health: Low income Mexican-American and Euro-American mothers and children." **Child Development**, 74, (1), 189-204, (2003).
 23. Ansari, Z. A. "Parental acceptance-rejection of disabled children in non-urban Pakistan." **North American Journal of Psychology**, 4, (1), 121-128, (2002).
 24. Xia, G., & Qian, M. "The relationship of parenting style to self-reported mental health among two subcultures of Chinese." **Journal of Adolescence**, 24, 251-260, (2001).

Programlı Öğrenme Ve Hipermetin*

Programmed Learning and Hypertext

Çeviren:Salih Uşun**

1. Giriş

Bu çalışmanın amacı, modern öğretim materyalleri ile öğretim amaçlı bilgisayarları incelemek ve bunların öğretim süreçlerinin gelişimine olan etkisini ortaya koymaktır. Programlı öğrenme ve hipermetin (hypertext)ler bilgi sunumunda kullanılan iki yaklaşım olup, "programlı öğrenme", Amerika Birleşik Devletleri'nde 1960'lı yıllarda ortaya çıkmış olmasına rağmen, hipermetin (hypertext)ler bilgi sunumunda yeni bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir. Her iki yaklaşımın yararlarının yanı sıra birtakım sınırlılıkları da söz konusudur.

Programlı öğrenme ve hipermetin (hypertext)in birleşiminden "elektronik ders kitapları" olarak adlandırılan yeni bir öğretim aracı oluşturulmuştur. Bu kitaplardan birisi olan "Bilgisayarların Yapısı" (Architecture of Computers) kendisine verilen bir çalışmayı sistematik bir biçimde çalışmak istemeyen okuyuculara klasik bir hipermetin (hypertext) sistemi olarak hizmet verebilmektedir. Bu kitap ayrıca öğrenciye kendisine sunulan bilgileri anlamasına yardımcı olabilecek öğretim programlarını da içermektedir.

2. Programlı Öğrenme

B.F. Skinner ve L.S. Pressey , programlı öğrenme düşüncesinin ortaya atılması ve geliştirilmesinde oldukça önemli çalışmalar gerçekleştirmiş olan eğitimciler olarak tarihe geçmişlerdir. Psikoloji profesörü olan Skinner 1954 yılında "öğrenme ve öğretme sanatı" başlıklı bir makale yayımlamıştır. Bu yaklaşımın en tanınmış öncülerinden birisi olan Psikoloji Profesörü Pressey, zekayı objektif olarak ölçebilmek için bir test makinesi geliştirmiş ve daha sonra bu makinenin sadece zekayı test etmediğini, ayrıca nesnelere de öğrendiğini keşfetmiştir. Pressey bu makineyi 1920'li yıllarda geliştirmiş olmasına rağmen, bu buluş Pressey'in zamanında fazla kabul görmemiş ve 1960'lı yıllara gelindiğinde Skinner,Pressey'in geliştirdiği bu mekanizmanın

programlı öğretimde "Öğretim Makinesi" olarak kullanılabilmesi tezini ortaya atmıştır. Ancak bu makinelerin tek amaçlı, pahalı ve zor programlanabilir olmaları, bunların bilginin çeşitli alanlarında kullanılmalarını güçleştirebileceği düşüncesini gündeme getirmiştir. Daha sonraki yıllarda programlı öğretim Amerika Birleşik Devletleri'nden Avrupa'ya, oradan da tüm dünyaya yayılmış ve Amerika Birleşik Devletleri'nin yanı sıra, İngiltere, Japonya, İsveç ve Almanya vb. ülkeler de bu makinelerin üretiminde söz sahibi olmaya başlamışlardır.1990'lı yıllarla birlikte bilgisayarın modern yaşama girmesi sonucunda okullar ve eğitim organizasyonları da bilgisayarla tanışmışlardır.

Bilgisayarlardan okullarda değişik konuların öğretiminde bir araç olarak yararlanılabilir. Bu araçlar sadece Pressey makineleri olmayıp, aynı zamanda da programlı öğrenmenin hipermetin (hypertext) ortamı ile bir araya getirilmesine olanak tanıyan evrensel araçlar olarak kullanılabilirler.

Programlı öğretim'in temel ilkeleri şunlardır:

Küçük Adımlar İlkesi

Bu ilke, programlı öğretimin birbirleriyle ardışık ve aşamalı ilişkili basamaklardan ve başlangıç adımlarından itibaren dikkatlice tasarlanmış zincirlerden oluşan yapısını ifade etmektedir.

Anında Yanıt İlkesi

Öğrencinin pasif olduğu ve öğretim yöntemlerinin öğrenciyi harekete geçirmede gerçeğinden yola çıkılarak oluşturulmuş olan bu ilke, öğretim yöntemlerinin bir dizi sorudan ya da problemten oluştuğu gerçeğini vurgulamaktadır. Öğrenci bu sorulara yazılı olarak yanıt vermek durumundadır.

*PELIKAN,Jaroslav(1998).“ProgrammedLearning&Hypertext ” FI MU Report Series(98-03).Faculty of Informatics Masaryk University.Czech Republic.

**Salih Uşun, Doç.Dr.,Muğla Üniversitesi.Eğitim Fakültesi (salihusun@yahoo.com)

Anında Düzeltme İlkesi

Bu ilke, öğrencinin vermiş olduğu yanıtlara anında dönüt verme üzerine oluşturulmuştur. Bu şekilde öğrenci yanıtlamış olduğu soruyu daha iyi anlayabilmekte ve kavrayabilmektedir. Eğer öğrenci yanlış yaparsa hemen uyarılmakta ve bir önceki aşamaya dönüp, soruyu bir kez daha analiz ederek doğru yanıtı bulmaktadır.

Kendi Hızına Göre İlerleme İlkesi

Bu ilkeye göre, öğrenci sadece kendi hızına göre öğrenme etkinliğini gerçekleştirir. Böylece başkasının hızına göre ilerleme gibi bir olumsuzluk da ortadan kalkmış olur. Bu şekilde öğrenci kendi öğrenme hızına göre ve zihinsel kapasitesine göre yavaş ya da hızlı bir şekilde ilerleyebilmektedir.

3.Programlı Öğrenme ve Hipermetin (Hypertext)lerin Birleşimi

Kuramsal dayanakları ve ortaya çıkışı açısından bakıldığında programlı öğrenme, sadece programlı ders kitapları ve bilgisayarları önemsemeyen metinler üzerinde etkili olacaktır. Bilgisayarlar sadece birtakım bilimsel hesaplamalarda ve karmaşık veri analizlerinde kullanılmaktaydı.

Programlı ders kitapları farklı türlerdeki problemlerle birleştirildi. Skinner'in ortaya koymuş olduğu programlı öğrenme anlayışı, öğrencinin kendi giriş davranışları ile bilgileriyle programın bir önceki aşamasındaki problemleri çözmede yeterli olmaması durumunda etkili değildi. Klasik ders kitaplarının en büyük olumsuzluğu ise, öğrencinin istenen bilgiye ulaşması için kitabı sayfa sayfa karıştırarak ulaşması ve yine aynı yolla yeni bilgileri elde etmeye çalışmasıydı. Ayrıntılı ve bilimsel bilgi isteyen okuyucu açısından programlı metinlerin kullanılması pek de verimli olmuyordu. Bireysel öğrenme açısından oldukça yararlı olan programlı öğretim yönteminin temel ilkeleri, günümüzde modern bilgisayarlar üzerinde de etkili olabilmektedir. Hipermetin (Hypertext) kullanımı yukarıda belirtmiş olduğumuz sorunları ortadan kaldırabilir.

4.Elektronik Ders Kitapları

Yukarıdaki bilgiler doğrultusunda, elektronik ders kitaplarının ortaya çıkış amaçları konusunda şunları söyleyebiliriz; İlk olarak, ek bilgileri araştırmada hipermetin (hypertext) sistemlerinin çok uygun olduğunu unutmamak gerekir. Eğer öğrenci verilen çalışma alanıyla ilgili kesin bilgilere sahip ve sadece eksik

bilgilerinin tamamlanmasını istiyorsa, bilgi girişi diğer geleneksel kitaplara göre daha fazla olan hipermetin (hypertext) sistemi bu isteği karşılamada en iyi seçeneklerden birisidir.

Ancak sistem bu açıdan kullanışlı olmasına rağmen, öğrencinin alan ile ilgili yeterli bilgi düzeyine sahip olmadığı durumlarda ise başarılı olunamama olasılığı da söz konusudur. Çoğunlukla geniş düğüm ağlarından oluşan hipermetin (hypertext) sistemlerini belirli bir aşamalı sırayı izleyerek okumak gerekmemektedir.

Ayrıca bu sistemin en üstün yönü, öğretmenler açısından bir zorluk oluşturmazdır. Öğretim eylemi için yapılması gereken hazırlıklar zaman alıcı olduğu gibi, titiz bir çalışma da gerektirmektedir. Öğrencilerin her zaman tam anlamıyla uygulanabilir bir giriş gerçekleştirememeleri durumları da söz konusu olabilmektedir.

Şunu bilmeliyiz ki, bilgisayar ekranından okumak, klasik kitaplardan okumaktan daha yavaştır. Bu nedenle, zaman zaman hipermetin (hypertext)leri bilgisayardan çıktı olarak almak gerekli olabilir. Çıktı alma sırasında hipermetin (hypertext)leri doğrusal programa dönüştürmek gerekmektedir. Hipermetin (Hypertext) olarak görülen elektronik kitaplar, hipermetin (hypertext)lerin ve geleneksel ders kitaplarının yararlı yönlerini bir arada taşımaya çalışırlar. Kitapları daha önceden alışık olduğu kitaplar gibi kullanmak isteyen okuyucuların tercihlerinin azalmaması programlı öğrenmenin avantajlarından birisidir. Modern öğretim yöntemleri arasında bireysel öğretim yöntemini sunan elektronik ders kitaplarının hipermetin (hypertext) sistemi ve öğretim programları gibi iki temel bileşeni bulunmaktadır;

Hipermetin (Hypertext) Sistemi

Bu sistem, her birisi bir önceki ve bir sonraki adımlara bağlı bir çok çapraz bağdan oluşur. Bu bağlar (zincirler) bir kitapta önerilen okuma sırasını belirlerler ve gözden geçirilmesi gereken genel konulara dikkat çekerler. Bu düzeyde düğümlerin sırası tıpkı bir kitaptaki bölümlerin sırası gibi bir yapılanma gösterir. Bu da elektronik kitapların başlangıç sayfası (içindekiler ve önsöz) ile başlayan ve en sonunda da bir indeksin yer aldığı bir yapıda olduğunu göstermektedir.

Öğretim Programları

Hipermetin (Hypertext)lerde bulunan her bir zincir, verilen bölüme göre sıralı bir öğretim programını içerir. Her bölüme özgü bir öğretim

programı olmakla birlikte, bölümler birçok çapraz bağa da sahiptir ve ayrıca uygulanan program söz konusu bölümlere kolay dönme olanağını da vermektedir.

Giriş bölümünde ana konu ile ilgili açıklama yapılması tercih edilmektedir. Her ne kadar bizler, parçanın açıklanması ve uygun bölümün okunması ile öğrencinin bilgiyi aldığını var sayıyor olsak da, bu yaklaşım, öğrencinin bilgiyi ilk basamakta alamayacağı gerçeğini dikkate almamaktadır. Bu program öğrencinin anlamasının gerçekleşmesi için uygun araçlar ortaya koymakta, eğer öğrenci kendi yanlışlarını bulabilirse hemen geriye dönerek, aynı soruyu tekrar çalışmaktadır. Ancak burada söz konusu programın alanın uzmanı olmayan kişiler tarafından okunmayabileceği gerçeğini de göz ardı etmemek gerekir. Hipermetin (Hypertext)ler günümüzde bir ders kitabı olarak çok çeşitli zincirler arasında bağlantılar kurulması ve başka özet bilgilere hızlıca ulaşılması vb. olanakları sağlayan sistemlerdir.

5. Elektronik Ders Kitaplarının Uygulanması

Elektronik ders kitaplarının uygulanmasını karmaşık bir dil olmayıp herkesin kolaylıkla kullanabileceği, dilini anlayabileceği ve üstelik erişim kolaylığı da sağlayan HTML' de yapmanızı öneriyorum. HTML ayrıca tüm bölümleri öğretmek istemeyen ve açıklamalarına kitapta yer almayan bir şeyler eklemek isteyen öğretmenlerin ders kitaplarına uyarlanabilir niteliktedir. HTML dosyalarını geniş platformlarda araştıran programlar (PC, Apple MacIntosh, Sun, SGI, HP, v.b.) ve MS-Windows, UNIX gibi işletim sistemleri de vardır. HTML, zincirler, fotoğraflar, parçalar içeren ders kitapları oluşturmak için yeterli olanaklar sağlamaktadır. Bu dili ses ve görüntü kaydına olanak sağlayan "Java Applets" kullanarak genişletmek de mümkündür. Ancak bu elementleri kullanmıyorsak çıktıyı sadece elektronik ortamda bulunan haliyle alabileceğimizi unutmamamız gerekir.

Ayrıca burada ekonomik durumu da göz ardı etmemek gereklidir. Geleneksel ders kitapları çok pahalıdır ve üstelik okullar uzmanlık yayınlarını her sınıfa alamamaktadırlar. Bu durum yayınların hızlıca güncelliğini yitirmeleriyle daha da kritik bir hal almaktadır. Kolaylıkla Internet üzerinden elde edilebilen iyi bir elektronik ders kitabı bu açıdan iyi bir çözüm yolu olabilir. Öğretmen, okulun açılmasından önce son versiyonu Internet'ten indirebilir ve öğrenci yerel okul ağları ile bu

kitaplara ulaşabilir. Ders kitaplarının bu yapısı kolaylıkla çıktı alınmasına da olanak sağlamaktadır. Gerekli olduğu durumlarda öğrenci tarafından kitabı bir bölümü ya da tamamının çıktısı alınabilir. Okulun Internet bağlantısına sahip olmadığı durumlarda ise CD-ROM' lardan yararlanılabilir. Üstelik bu CD ROM veya onun bir kopyası yerel bir network tarafından da paylaşılabilir.

İşte "Bilgisayarların Yapısı (Architecture of Computers)" isimli ders kitabı bu tür bir ders kitabına örnek olarak kaleme alınmıştır ve bu kitap, "Kişisel Bilgisayarlar: PC" ve "Bilgisayarların Yapısı" olarak adlandırılan sınıflar için temel bir eğitim materyali olarak kullanılabilir.